

Geachte aanwezigen,

Laat ik u eerst geruststellen. Misschien schrok u toen u in de aankondiging las dat nu een fanatieke lezer ging spreken. Ik schrok er zelf in elk geval wel van. Ik houd inderdaad van lezen maar als het een goed geschreven tekst is, hebt u geen kind aan mij. Bij mijn oma in de Oudemansstraat hing het bekende tegeltje aan de muur: een tevreden roker is geen onruststoker. Zoals mijn opa sigaren rookte, zo lees ik boeken: zwijgend, af en toe glimlachend om een fraaie formulering of een heldere gedachte.

Toch ken ik als lezer een nog mooiere ervaring: uit de intimiteit van het boek teruggekeerd in de kille werkelijkheid onverwacht iemand tegenkomen die dat private genoeg ook heeft ervaren, liefst iemand die dezelfde passage is opgevallen, die misschien zelfs kan citeren. Het verlangen naar die ontmoeting brengt lezers naar boekhandels zoals die waar wij nu te gast zijn. Daarom zal men, hoe zwaar hun bestaan ook bedreigd wordt door amazon.com en bol.com, hier naar toe blijven komen. Lezers weten: hier kan de vonk overslaan.

Ik hoef u niet te vertellen dat Janine Jansen, de vrouw die meer boeken publiceert dan u en ik kunnen lezen, een goede schrijfster is. Maar misschien wel dat zij ook een goede lezer is. Ik ontdekte dat door een opmerking van haar die bij mij de genoemde vonk deed overslaan. Ik zal dat uitleggen.

Een van mijn favoriete verhalen komt uit het Oude Testament, om precies te zijn uit het boek Samuel. Voor wie niet bijbelvast is, zal ik het beknopt navertellen. Zo'n duizend jaar voor Christus heerste over het Joodse volk koning David. Hij had een ambtelijk apparaat opgebouwd, zodat hij er niet meer telkens met het leger op uit moest trekken maar zich met bestuur en rechtspraak kon bezighouden. Toen hij op een avond na gedane arbeid op het balkon van zijn paleis zat, zag hij in een nabijgelegen tuin een beeldschone vrouw zich uitkleden en een bad nemen. Het bleek Bathseba te zijn, de echtgenote van Uria, een van zijn generaals die op dat moment aan het front vocht. Dat weerhield David er echter niet van om haar te ontbieden en met haar de nacht door te brengen.

Die nacht bleef niet zonder gevolgen. Enige tijd later liet Bathseba namelijk weten dat zij zwanger was. Dat bracht de vorst in een lastig parket. Maar hij was, zouden we nu zeggen, oplossingsgericht. Hij ontbood Uria van het front, zei hem dat hij rust had verdiend en stuurde hem naar huis, natuurlijk in de hoop dat hij daar met zijn vrouw zou vrijen en later zou denken dat hij zelf de verwekker van de ongeboren vrucht was. Uria ging echter niet naar huis maar naar de kazerne om als een echte militair te midden van de soldaten te overnachten. Dat doorkruiste koning Davids opzet. Hij besloot daarop Uria naar het front terug te sturen en gaf de opperbevelhebber zelfs de instructie hem in de voorste linies in te zetten. Het resultaat: bij de eerstvolgende gevechten sneuvelde Uria. De koning kon nu op Bathseba beslag leggen.

Mij fascineert vooral het vervolg van het verhaal. In koning Davids rijk leefde een jonge herder, Nathan geheten en voorbestemd profeet te worden. Hij had dit alles aanschouwd en vroeg bij de vorst audiëntie aan. Voorgeleid vertelde hij deze dat hij een rijke herder kende die eigenaar was van een grote kudde schapen maar die, toen hij een gast op bezoek kreeg, zich meester had gemaakt van het enige lammetje van een naburige arme herder en dat aan zijn gast had geserveerd. Zoals te verwachten viel, wond koning David zich over dit onrecht enorm op en hij eiste dat Nathan hem de naam van die rijke herder onthulde zodat hij deze kon straffen. Daarop kreeg hij als antwoord: 'U bent die herder.'

Het verhaal maakt treffend duidelijk hoe een machthebber tot zelfreflectie kan worden aangezet, hoe in situaties zonder constitutie macht kan worden ingetoomd. Als Nathan de koning direct had aangesproken, was deze ongetwijfeld, geschokt over zoveel brutaliteit, prompt in de verdediging geschoten en had hij Nathan direct de deur gewezen, zo niet laten ombrengen. Nu kon de koning echter niet om zijn eenmaal uitgesproken eigen oordeel heen. Omdat van moderne organisaties zelf-reflexiviteit wordt gevergd, lijkt mij dit een inzicht dat voor de politie van nut kan zijn.

Maar nu mijn eigenlijke punt. Ik heb met diverse mensen over dit verhaal gesproken, ik heb er zelfs een paar geleerde boeken over gelezen maar Janine was de eerste die tegen mij zei: heb je wel bedacht aan wat in Uria moet zijn omgegaan? Briljant. Waarom heeft niemand dat eerder opgemerkt?

Politieonderzoekers – ik zonder mij zelf niet uit - zijn gefascineerd door de zich misdragende koning David. Wij leggen graag de vinger op zere plekken in de politie. Dat mag in Nederland, dat is ook goed voor Nederland en ook goed voor de politie. In de inleiding tot Janines bundel doe ik dat ook, een beetje baldadig, zeker, maar de kwestie die ik aansnijdt, verdient dat ook. Maar zo dreig je, zelfs als je zoals ik in navolging van Nathan je punt met een omweg probeert te maken, in je enthousiasme over een juist verworven inzicht de positie van de politie uit het oog te verliezen, dat wil zeggen de positie van Uria. Janine zag dat wel. Ik niet.

Die Uria was niet gek. Als je het verhaal goed leest, ontdek je dat hij hoogstwaarschijnlijk wist dat David Bathseba zwanger had gemaakt. Hij ging niet voor niets niet naar zijn echtgenote toe. Hij wilde zijn bevoegd gezag niet aan een excuus voor wangedrag helpen. Anderzijds gehoorzaamde hij wel aan de opdracht om naar het front te gaan. Uria balanceerde voor een militair voorbeeldig tussen moraal (niet medeplichtig worden) en politiek (onderkennen wat je plicht is).

Nu hebben Nederlandse politiechefs gelukkig niet te vrezen dat het bevoegd gezag hun partner bezwangerd. Maar Uria's positie moet voor hen toch wel herkenbaar zijn. Soms moet je als politiechef opdrachten accepteren en uitvoeren die je onverstandig vindt of waar je het zelf mee oneens bent. Soms krijg je de indruk dat de politiek een spelletje met je speelt. Dat hoort bij het vak. De politie dient de rechtstaat maar is soms ook eenvoudig instrument van het bevoegd gezag. Politie mensen leven met het risico dat rechtstatelijke regels in plaats van te handhaven doel als middel moeten worden ingezet voor machts handhaving. Bijvoorbeeld als van hogerhand met een niet onderbouwde waarschuwing voor gevaar tot optreden wordt aangezet waarvan je zelf niet direct de noodzaak inziet. Of als een bovengeschatte jouw disciplinaire maatregelen ondermijnt in een poging zelf populair te worden. Probeer je dan je rug recht houden en dienstbaar te blijven aan de waarden van de rechtsstaat? Dat is een niet te benijden opgave.

Als politieonderzoekers hebben wij het op het eerste gezicht gemakkelijker. Wij moeten gewoon goed onderzoek doen en daar helder en oprecht verslag van doen, ook als daar voor politici of bestuurders een ongemakkelijke boodschap uit voortvloeit. Gelukkig gebeurt dat ook, maar ik denk wel dat het beter kan en dat de onbekende auteur van het boek Samuel aanwijzingen geeft hoe dat kan. Van het vele beleidsondersteunende of praktijkgerichte onderzoek zou hij weinig verwachten, gericht als het is op het eenvoudig versterken van de macht van de koning. Door van Nathan de held van zijn verhaal te maken, maakt hij duidelijk dat tegenover machthebbers waarheid niet vanzelf spreekt. De jonge profeet is de parrèsias tes die Michel Foucault dertig eeuwen later populair zou maken. Het verhaal roept, dankzij Janines opmerking, ook de vraag op of Uria, als hij er

kennis van had kunnen nemen, wel blij geweest zou zijn met Nathans interventie? Dat valt te betwijfelen. Waarschijnlijk had hij onthulling van het vorstelijk overspel met zijn echtgenote pijnlijk gevonden. Toch was deze nodig om de vorst weer op het rechte pad te brengen. Kortom: niet alleen politiemensen maar ook goede onderzoekers bewegen zich in een spanningsveld bewegen waarbij belangrijke zaken op het spel staan.

De aanwezigheid van Peije de Meij in ons midden getuigt gelukkig van de waardering die de Nederlandse korpsleiding voor goede onderzoekers heeft: wij hebben elkaar nodig, al kunnen we elkaar niet altijd gelukkig maken.

Guus Meershoek, lector Politiegeschiedenis, Politieacademie